

"הלכה ואין מורין כן" – פסיקה לקולא שעשויה להתפרש שלא כהלכה ("המדורן החלקלק")

סא"ל הרב אודי שורץ, רע"ן הלכה, מלחמת חרבות ברזל

א. מבוא - תלמוד תורה במלחמה

1. **מכות, דף י':** "א"ר יהושע בן לוי, מאי דכתיב: עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים? מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה? שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה".
2. **מגילה, דף ג':** "אמר לו: אמש בטלתם תמיד של בין הערבים, ועכשיו בטלתם תלמוד תורה! - אמר לו: על איזה מהן באת? - אמר לו: עתה באתי מיד וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק; אמר רבי יוחנן: מלמד שלן בעומקה של הלכה".
3. **מנחות, דף צ"ט:** "אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחי: אפי' לא קרא אדם אלא קרית שמע שחרית וערבית - קיים לא ימוש, ודבר זה אסור לאומרו בפני עמי הארץ. ורבא אמר: מצוה לאומרו בפני עמי הארץ".
4. **רש"י שם (וכעין זה ברבינו גרשום שם):** "אסור לאומרו - שלא יאמר בקרית שמע סגי ולא ירגיל בניו לתלמוד תורה. מצוה לאומרו כו' - דסבר משום קרית שמע נוטל שכר גדול כזה כי אז תצליח את דרכיך אם היה עוסק כל היום כ"ש ששכרו גדול ומרגיל את בניו לתלמוד תורה. לישנא אחרינא: סברי הנך רבנן דמצוי פטרי נפשיהו בקרית שמע ויתבי כולי יומא וגרסי שמע מינה שכר גדול יש".
5. **רמב"ם תלמוד תורה, א' ח':** "כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה".
6. **הגהות מיימוניות על הרמב"ם, תלמוד תורה שם:** "ובשעות דחוקות סומך על הא דאמר רבי יוחנן בפי' שתי הלחם אפילו לא קרא אלא ק"ש שחרית וערבית קיים לא ימוש ודבר זה אסור לומר בפני עם הארץ, ספר המצות ע"כ".
7. **לחם משנה שם:** "ולא רצה רבינו לפסוק כר' יוחנן דאמר שם אפי' לא קרא אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים מצות לא ימיש אף על גב דבפ"ק דנדרים (דף ח') משמע לכאורה דהלכתא כותיה דר' יוחנן שהרי אמרו שם גבי מימרא דרב גידל הא קמ"ל דאי בעי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית נראה כר' יוחנן מ"מ משמע ליה קולא גדולה והלך להחמיר דהא ר' יוחנן בעצמו אמר ודבר זה אסור לאומרו בפני עם הארץ".
8. **שולחן ערוך ורמ"א יורה דעה, רמ"א א':** "כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בין בחור בין זקן גדול. אפילו עני המחזר על הפתחים, אפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר: והגית בו יומם ולילה (יהושע א, ח). ובשעת הדחק, אפילו לא קרא רק קריאת שמע שחרית וערבית, לא ימוש מפניך (ישעיהו נט, כא) קרינן ביה (הגהות מיימוני פ"א וסמ"ג עשין י"ב)".
9. **ש"ך שם, ס"ק א':** "... אם כן כיון דרבא אמר מצוה לאומרו - נקטינן כוותיה, וכ"ש לפי גירסת הילקוט בריש יהושע דגרסינן לייט עלה אביי האומרו בפני ע"ה ורבא אמר מצוה כו' אם כן נקטינן כרבא לגבי אביי. גם במדרש תהלים איתא שתמא משום ריב"ל אפילו לא קרא אלא ק"ש שחרית וערבית קיים ובתורתו יהגה יומם ולילה ומייתי ליה הילקוט בריש תהלים ע"ש".
10. **ברכי יוסף שם²:** "... דמאחר דשמעינן שתמא דתלמודא נקיט כר' יוחנן, מאי בעי הרמב"ם אם הוא קולא, שהרי רבותנו בעלי התלמוד שפרא מילתא באנפיהו למיזל לקולא, והו"ל להרמב"ם לפסוק הכי. ואי משום דקאמר דדבר זה אסור לאומרו בפני עם הארץ, גם הרמב"ם נמי אמור יאמר בבל יאמר באזן אנשים עמא דארעא ... וכמ"ש הרב שפתי כהן (ס"ק א)".

ב. חכמים הזהרו בדבריכם

11. **משנה אבות, א' י"א:** "אבטליון אומר חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו ונמצא שם שמים מתחללי".
12. **פירוש המשנה שם:** "מים הרעים - כינוי למינות. ואמר: הזהרו בדבריכם בהמון, ואל יהיה בהם ספק ומקום פירוש, כדי שלא יהיו שם אנשים כופרים שיפרשום כפי אמונתם, והתלמידים אשר כבר שמעום מכם ישובו למינות, ויחשבו שזאת היתה אמונתכם, ויהיה בזה חלול שם שמים, כאשר ארע לאנטיגנס איש שוכו עם צדוק וביתוס".

¹ כמו במקומות רבים בהגהות מיימוניות, הציטוט הוא מן הסמ"ג, מצוה י"ב.
² להרחבה נוספת ראו עמוד הימיני, נ"ה.

13. **חולין, דף ט"ו:** "אמר רב חנן בר אמי: כי מורי להו רב לתלמידיה - מורי להו כר' מאיר, וכי דריש בפירקא - דריש כרבי יהודה משום עמי הארץ!".
14. **משנה ברורה שי"ח ס"ק ז':** "הנה בגמרא פליגי בענין שוגג ומזיד ר"מ ור' יהודה ודעת השו"ע הוא דעת ר' יהודה שכן הסכימו הר"י והרמב"ם והגאונים והגר"א הסכים בבאורו לשיטת התוספות וסייעתם דפסקו כר' מאיר דבמזיד אסור בין לו בין לאחרים עד מו"ש ובשוגג מותר גם לו מיד. ובמקום הצורך יש לסמוך על זה בבשול בשוגג".
15. **מנחות, דף ל"ו:** "ואמר רבינא: הוה יתיבנא קמיה דרב אשי וחשך והניח תפילין, ואמרי ליה: לשמרן קא בעי להו מר? ואמר לי: אין, וחזיתיה לדעתיה דלאו לשמרן הוא בעי, קסבר: הלכה ואין מורין כן".
16. **שולחן ערוך אורח חיים, ל' ב':** "אסור להניח תפילין בלילה, שמא ישכחם ויישן בהם אם הניחם קודם שתשקע החמה וחשכה עליו, אפילו הם עליו כל הלילה, מותר ואין מורין כן".
17. **משנה ברורה שם, ס"ק ח':** "ואין מורין כן - הלכה למעשה לאחרים שמא יבואו להניחן לכתחלה וע"כ לא יעשה כן אלא בינו לבין עצמו אבל לא ברבים דהוא ג"כ כהוראה".

ד. "אין בני תורה"

18. **שבת, דף קל"ט:** "שלחו ליה בני בשכר ללוי: כילה מהו? כשותא בכרמא מהו? מת ביום טוב מהו? אדאזיל, נח נפשיה דלוי. אמר שמואל לרב מנשיא: אי חכימת - שלח להו. שלח להו: כילה - חזרנו על כל צידי כילה ולא מצינו לה צד היתר. ולישלח להו כדרמי בר יחזקאל? - לפי שאין בני תורה. כשותא בכרמא - עירבובא. ולישלח להו כדרבי טרפון? דתניא: כישות, רבי טרפון אומר: אין כלאים בכרם, וחכמים אומרים: כלאים בכרם. וקיימא לן: כל המיקל בארץ - הלכה כמותו בחוץ לארץ? - לפי שאין בני תורה ... מת. שלח להו: מת לא יתעסקו ביה לא יהודאין ולא ארמאין, לא ביום טוב ראשון ולא ביום טוב שני. איני? והאמר רבי יהודה בר שילת אמר רבי אסי: עובדא הוה בבי כנישתא דמעון ביום טוב הסמוך לשבת, ולא ידענא אי מלפניה אי מלאחריה, ואתו לקמיה דרבי יוחנן. ואמר להו: יתעסקו ביה עממין. ואמר רבא: מת ביום טוב ראשון - יתעסקו בו עממין, ביום טוב שני - יתעסקו בו ישראל, ואפילו ביום טוב שני של ראש השנה, מה שאין כן בביצה. לפי שאין בני תורה".
19. **רבינו חננאל שם:** "מהא שמעינן שאפילו דברים המותרים כגון אלו וכדומה להן המסורין לעם הארץ אין אדם רשאי להורות להן להיתר אלא יחמיר עליהן לאיסור".

ה. הוראה בדבר התמוה לרבים

20. **שולחן ערוך יורה דעה, רמ"ב י' (על פי הגהות מיימוניות):** "יש מי שכתב שאסור לחכם להתיר דבר התמוה שנראה לרבים שהתיר את האסור".
21. **ש"ך שם, ס"ק י"ז:** "נראה דהיינו דוקא אם מתיר בסתם ... אבל אם אומר לשואל טעם בדבר ומראה לו פנים או שמביא ראיות מתוך הספר מותר".
22. **שו"ת שבט הלוי, ב' קי"ג:** "עיינן בס' ראשון לציון לרבינו בעל אוה"ח הק' כאן שכתב דבכלל זה כגון הא דאו"ח סי' רע"ו ס"ג דמותר לומר לגוי לטלטל נר של שעוה בשבת, ובדידי הוי עובדא דחשבו דהתירו דבר איסור וזלזלו בשאר דיני שבת ואסור להורות כן רק לת"ח ובצינעה. והוא חידוש גדול בעיני וסתומת הפוסקים בשו"ע או"ח אינו משמע כן, ובאמת בענינים אלה הכל לפי הסביבה ולפי הזמן.
- ועיין בשירי ברכה כאן שכ' בשם התפארת למשה אבל אם רצה להתיר דבר שהעולם נהגו עכשיו איסור מפני שנראה לו שאין הדין כן מותר כהא דפ"ק דחולין רבי התיר בית שאן דליכא מכשול, ואני עני יראה לי דצריך להזהר בזה מאד דגם התם אמרו לו מקום שאבותיך ואבות אבותיך נהגו בו איסור אתה נוהג בו היתר, אלא שהשיב להם מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו וזה לא ניתן ביד כל אדם להשתמש בכלל הזה דמקום הניחו לו אבותיו".
23. **שו"ת יביע אומר, יורה דעה ז' מ"א:** "לכבוד ידידנו הדגול הרב הגאון המפורסם רבי מרדכי יפה שליזינגר שליט"א. אב בית דין בתל אביב יפו. אחרי עתרת החיים והשלום וכט"ס, אגרתו המעולפת ספירים קבלתי לנכון, תוכה רצוף אהבה וכו'. ואשר העיר במה שכתבתי בשו"ת יביע אומר ח"ה (חיו"ד ס"ס לא), שאבל חתן בתוך שלשים לאבלו, שנושא אשה מפני שלא קיים מצות פריה ורביה, וכמ"ש ביו"ד (סי' שצב ס"ב), מותר לו להביא תזמורת של כלי שיר עם ריקודים ומחולות ביום חתונתו וביום שמחת לבו, כי עיקר השמחה של חתן וכלה בכלי שיר ... ועל זה העיר מעכ"ת, שמכל זה אין ראיה להתיר זאת לחתן אבל בתוך

שליש, שכל הפוסקים הנ"ל לא התירו אלא בתוך י"ב חודש לפטירת אביו או אמו, אבל בתוך שלשים לפטירתם לא מצינו לשום פוסק שיתיר לשמוח עם כלי שיר. והריני להשיב למעכ"ת בסייעתא דשמיא ...

גם מה שהעיר עוד כת"ר שיש בזה משום דבר התמוה לרבים שאין להורות בו היתר, במח"כ זה אינו. שכבר כתב הש"ך ביו"ד (סי' רמב"ס"ק יז) שלא אמרו כן אלא כשהוא דבר הנוגד את הסברא, אבל כשיש טעם וסברא לדבר, או שמוכיח כן המורה מן הספר לית לן בה. ע"ש ... והנה הגאון מהר"ש קלוגר בשו"ת טוב טעם ודעת תליתאה (ח"א סי' ס) כתב ... דאף על פי שהש"ך שם כתב, שאם מראה שכן הורה באיזה ספר מותר, זהו דוקא בספר מפורסם מהראשונים, וגם אינו נגד הש"ע והרמ"א, אבל לא על ספר של זמנינו, וגם הוא נגד הש"ע והרמ"א והאחרונים שכל ישראל נמשכים אחריהם, הילכך לא יפה עשה להתיר בזה. ע"כ. נראה שכל זה כשאין סברא להתיר, והוראת הספר האחרון אינה מיוסדת ע"ד הפוסקים, ובפרט כשהיא נגד הש"ע והרמ"א, וכנ"ל. אבל כאן שיש לנו טעם נכון להתיר, משום מצות שמחת חתן וכלה, ואין שמחה בלא כלי שיר, אורווי מורינן להיתרא. ובפרט שענינו הרואות שהמנהג להקל".

24. שו"ת יחוה דעת, ג' נ"ז: "והן אמת שאין לנו להתיר דבר התמוה לרבים ... ואם כן שמא לאחר שהורגלו ההמון עד עתה לאסור ביצה שיש עליה דם, יחשב ההיתר הזה כדבר התמוה לרבים - זה אינו! כי מבואר בשפתי כהן יורה דעה (סימן רמ"ב ס"ק י"ז), שזהו דוקא כשמורה הלכה בסתם, אבל אם אומר לשואלים טעם הדבר, ומראה להם פנים בהלכה, או שמביא להם ראיות מתוך הספר, מותר ... וכאן שהדבר מבואר להתיר בתלמוד ובפוסקים ראשונים ואחרונים, אין לחשוב זאת לדבר התמוה לרבים, שאם לא כן אין לדבר סוף, כי הן רבים עתה עמי הארץ, וכל היתר כזה הנשען על יסוד דברי רבותינו בתלמוד ובפוסקים, תמוה יתמהו מחוסר ידיעתם לאמר מה זאת, והרי ידוע מה שאמרו בירושלמי (סוף פרק ב' דעבודה זרה), כשם שאסור להתיר את האסור כך אסור לאסור את המותר. (והובא בתוספות עבודה זרה מ' ע"א). וכן אמרו בירושלמי (סוף פ"ה דתרומות וסוף פרק א' דחגיגה), כשם שאסור לטהר את הטמא כך אסור לטמא את הטהור".

ו. אין לאסור את המותר

25. ירושלמי עבודה זרה, ב' ט' (מצוטט בתוס' ע"ז מ.): "אחוי ליה הדא סלפיתא א"ל כזה מהו א"ל טמא א"ל לא ביש לי דאמרת על טהור טמא אלא סופך דאמר על טמא טהור".

26. פסקי ר"ד חולין, דף ק"ח (ספר המכריע, סימן ס"ט): "ונראה לי שכשם שאין לאדם להתיר את האיסור כך אין לו לאסור את המותר, שבכמה מקומות מצינו שהתור' חסה על ממונן של ישראל".

27. שו"ת הרי"ד, נ"ה: "וכשם שאינו ראוי להתיר את האסור כך אין ראוי לאסור את המותר כ"ש בעגון האשה שחשו חכמים בדבר הרבה והילכך תתגרש בגט זה ותנשא בו לכתחלה".

28. הנהגות הוראת איסור והיתר לש"ך (יו"ד רמ"ב), אות ט': "כשם שאסור להתיר את האסור כך אסור לאסור את המותר אפילו בשל עובד כוכבים ואפילו במקום שאין הפסד מפני שעל הרוב יש בו צד הקל במקום אחר מחמת שנאסר והוי חומרא דאתי לידי קולא ואף על פי שלפי הנראה לא יבא מזה צד קולא אסור שאפשר שיתגלגל ויבא קולא עד אחר מאה דברים, לפיכך אם הוצרך לאסור מחמת ספק או מחמת חומרא בזה שאין האיסור ברור כשמש צריך המורה לומר שאין האיסור ברור אלא שאנו מחוייבים להחמיר וכל שכן אם המורה מתיר בשעת הדחק וכיוצא בו שיאמר לו כן".

29. שו"ת אורח משפט, קי"ב (פולמוס שמן שומשמן): "וכבר כתבתי למעלת כבוד תורתם, שאני יודע ברור תכונת בני דורנו, שדוקא ע"י מה שיראו, שכל מה שיש להתיר ע"פ עומק הדין מתירין אנחנו, ישכילו לדעת, שמה שאין אנו מתירין הוא מפני אמתת דין תורה, וימצאו רבים הדבקים בתורה שישמעו לקול מורים בעז"ה, מה שא"כ כשיתגלה הדבר, שישנם דברים כאלה, שמצד שורת ההלכה ראויים הם להתיר ורבנים לא חשו על טרחם וצערם של ישראל, והניחו את הדברים באיסורם, יוצא מזה ח"ו חילול השם גדול מאד, עד שמתרבים המתפרצים לומר על כמה גופי תורה, שאם הרבנים רוצים היו יכולים להתיר, וע"י זה יוצא משפט מעוקל ... וראוי להעיר, כמה תשומת לב אנו צריכים כשאנו באים להחמיר, במה שע"פ דין ראוי להקל בו, שלא יצא שכרנו בהפסד של כפלי כפלים, שמטעם זה אסור לאסור את המותר ...

ובנ"ד אם נמשיך להחמיר קטן הוא מאד השכר שלנו, אם נוסיף חומר על דבר שאין עקרו מן הדין, ולעומת זה ההפסד יש לחוש עליו הרבה. שהרי לדעת רש"י ביצה רפ"ק שכתב והא דאמרינן בכולי הש"ס שאין גוזרין גזירה לגזירה מהאי קרא נפקא "ושמרתם את משמרת" עשו משמרת כלומר גזירה למשמרתי לתורת, ולא משמרת למשמרת, שלא יעשו גזירה לגזירה. והנה כאן איסור תורה של לאו הבא מכלל עשה שלא לעשות משמרת למשמרת, ובודאי יותר ראוי לחוש שלא להכשל בדבר שהוא לדעת רש"י איסור תורה, מלחוש להוסיף חומרא על דיוק של מנהג שלא היה אפשר לו להיות נהוג מעולם, מפני מניעת מציאותו".

30. **שו"ת מים חיים (הרח"ד הלוי), ג' נ"ה:** "האם מורה הוראה יכול לשנות במתן פסק הלכה משום מגדר מילתא, דהנה ידוע דיש כח לפוסק לאסור את המותר מטעם מיגדר מילתא?! ... ואתחיל מן הסוף, מן הקל אל הכבד ונראה לי ברור ביותר שאין לומר לצבור דבר שאינו נכון אליבא דהלכתא ואליבא דאמת, או לומר על מנהג שהוא אסור או על איסור דרבנן שהוא איסור תורה וכדומה, אף שכונת הרב היא כדי שהציבור יצייתו לו, משום שהנזק שייגרם הוא חמור ביותר, כי סוף דבר הכל נשמע ותתברר לצבור האמת, ויחשבו שהרב אינו יודע לפסוק ויותר לא יצייתו לו כלל ואף אולי לא ישאלוהו, ומה גם שאסור גם משום מדבר שקר תרחק.

הן אמת שמצאנו שיש מקום להחמיר לצבור שאינם בני תורה והדוגמאות בש"ס רבות ... אמנם אותו הכלל שיש להחמיר לצבור שאינו בן תורה אינו פשוט כל כך ומצאנו לגדולי הראשונים שלא חששו להחמיר בזה אעפ"י שבימי הגמרא החמירו לאלה שאינם בני תורה. ונראה לי הטעם משום דבימי הגמרא לא היתה עדיין הלכה מגובשת ופסוקה (וענין תורמוס יוכיח) ואם היה הפוסק מחמיר לא היה חשש אם למחר ישמעו הצבור שיש מי שמיקל שהלא ידוע שרבו כמו רבו המחלוקות בפסיקות הלכה. וכבר מצאנו בגמרא (חולין טו ב) שרב היה מורה לתלמידיו בדין מבשל בשבת כסברת ר' מאיר שמיקל, וכשדרש ברבים דרש כסברת ר' יהודה המחמיר "משום עמי הארץ" ולא חשש לסתירה שבפסקיו. אבל בזמנינו שיש כבר פסיקה ברורה ומגובשת וכבר נפסקה הלכה כר' יהודה המחמיר איך יכול רב - פוסק להורות לתלמידיו כר' מאיר שמיקל, וכן איפכא במקום שיש פסיקה ברורה להקל איך יוכל לדרוש ברבים להחמיר. ונוסף גם הוא שבזמנינו שלא כבזמן הגמרא נפוצים ספרי הלכה רבים ולא כל הצבור עמי הארץ, ויש מי שימצא

כתוב ההיפך ונמצא הפוסק מזולזל בעיניהם.

ורק בדברים שפשט איסורם בכל ישראל אסור לדרוש לפולי היתר ברבים ... כל זה בדברים שפשט איסורם, או להתיר דברים הנראים זרים לפני עמי הארץ, אבל לדרוש היתר בדברים הברורים להתיר הוא חובת הפוסק ואין מקום להחמיר כלל, ואדרבא לא טוב הדבר כמבואר לעיל, ויש בזה גם משום מדבר שקר תרחק ...

והדברים ארוכים מאד בנושא זה, וכל רב מורה הוראה עומד לא פעם בפני מצבים קשים אלה, ואין לדיין אלא מה שענינו רואות וה' ינחנו בדרך אמת".

31. **שו"ת משנה הלכות, ה' ק"ד:** "ובדבר שאלתו מנא הא מילתא דמותר לאסור דבר ההיתר מה"ת אהובי ידידי עד שאתה שואלני מנא לן דמותר שאלני אם זה מותר ולפענ"ד אין שום היתר לאסור המותר כמו שאין היתר להתיר האסור ... ומעתה תלמידי אהובי חגור חרבך על ירך ואל תתחבר להולכי חשך לפסוק הלכות כפי מה שנראה להם ולגבב חומרות ואיסורים שלא שערום אבותינו אלא תיגע עצמך בכל הספק לברר האמת בכחא דהיתרא ע"פ התורה הק' או שתשאל למורה הוראה אמיתי צדיק ועניו אשר כל כוונתו לש"ש ע"פ התורה אשר יורוך לא תטה ימין ושמאל וח"ו לא להקל ולא להחמיר על תורת משה רבנו ע"ה".

ז. כבוד א-להים הסתר דבר?

32. **שבת, דף קנ"ג:** "מי שהחשיך בדרך - נותן כיסו לנכרי, ואם אין עמו נכרי - מניחו על החמור ... מאי טעמא שרו ליה רבנן למיתב כיסיה לנכרי? - קים להו לרבנן דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, אי לא שרית ליה - אתי לאיתויי ארבע אמות ברשות הרבים ... אין שם לא נכרי ולא חמור ולא חרש ולא שוטה ולא קטן, מאי? - אמר רבי יצחק: עוד אחרת היתה, ולא רצו חכמים לגלותה. מאי עוד אחרת היתה - מוליכו פחות פחות מארבע אמות. אמאי לא רצו חכמים לגלותה - משום כבוד אלהים הסתר דבר וכבוד מלכים חקר דבר. והכא, מאי כבוד אלהים איכא? - דילמא אתי לאתויי ארבע אמות ברשות הרבים. תניא, רבי אליעזר אומר: בו ביום גדשו סאה. רבי יהושע אומר: בו ביום מחקו סאה. תניא, משל דרבי אליעזר, למה הדבר דומה - לקופה מלאה קישואין ודילויעין, אדם נותן לתוכה חרדל - והיא מחזקת. משל דרבי יהושע, למה הדבר דומה - לעריבה מלאה דבש, נותן לתוכה רימונים ואגוזים - והיא מקיאה".

33. **רש"י שם:** "ואמאי לא רצו לגלותה - להעלים דברי תורה; כבוד אלהים הסתר דבר - מותר להסתיר דברי תורה לכבוד שמים ... בו ביום גדשו סאה - ביום שעלו לעליית חנניה בן חזקיה וגזרו שמונה עשרה דבר, וזו אחת מהן היתה, כדאמרינן בפרק קמא: (שבת יז, ב) נותן כיסו לנכרי - בו ביום גזרו, שלא יוליכנו פחות פחות מארבע אמות אם יש שם נכרי, אותו יום הרבו סינג לתורה במדה גדושה ויפה מדדו להרבות גדר בישראל. מחקו סאה - במדה מחוקה מדדו בו ביום, שהרבו לגזור יותר מדאי ואין יכולין לעמוד בגזירתם, ומתוך כך עוברין על דברי תורה, נמצאת מדתם מחוקה מטפיתתה, וטוב היה להם להיות מדתם טפופה ולא תבא לידי מחק מרוב גודשה".

34. **רמב"ם שבת, כ' ז' (שו"ע או"ח רס"ו ז'):** "היה עמו חרש שוטה וקטן מניח כיסו על החמור ואינו נותנו לאחד מהן מפני שהן אדם מישראל, היה עמו חרש ושוטה ואין עמו בהמה נותנו לשוטה, שוטה וקטן נותנו לשוטה, חרש וקטן נותנו לאי זה מהן שירצה, לא היתה עמו בהמה ולא נכרי ולא אחד מכל אלו מהלך בו פחות פחות מארבע אמות".

35. **כסף משנה שם:** "וכתבוהו הרי"ף והרא"ש להא דר' יצחק משמע דס"ל דהא דלא רצו חכמים לגלותה היינו היכא דאיכא חד מהני אבל היכא דליכא חד מהני ודאי ודאי מגלין את הסוד דאל"כ מאחר שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו אתי לאיתויי ד"א ברה"ר. והכי משמע מדבעינן בגמרא אין שם לא נכרי ולא חש"ו מאי משמע שדעתו היה שיגלה הסוד וגם מדחזינן שר' יצחק גילה אותו משמע דכל היכא דליכא חד מהני שרי".

36. **שו"ת היכל יצחק, אורח חיים ל"ו (בעניין כתיבה נחוצה בשבת לצורכי פיקוח נפש, במסגרת התכתובת עם הר"מ ראטה):**
 "ואולם יש מקום לטעון שכשאנו צריכים לקולא, היינו לכתב בשמאל, יותר טוב לכתוב בכתב גלחות, שמכ"מ יש ספק שמא אין בזה איסור תורה, הלא כבר הראיתי פנים שמצד הספק הנ"ל הוא הדין למשיט"א, ובפרט שיש פנים לאמר שהמג"א סובר שמשיט"א דרבנן, וכנ"ל. והעיקר הוא שיש לחוש למתפרצים, שאני הלא לא אמרתי שיכתבו במשיט"א שזה יותר קל, שבלא"ה לא יכתבו אשורית, ולא יצא הקול שהקלו במשיט"א, אבל אם אכתוב מפורש שיכתבו באותיות לטיניות, יצא הקול שזה יותר קל, ודבר זה אסור לאומרו בפני מי שאיננו ת"ח, שיבואו ח"ו להקל לכתוב קוריספודנציות בלשון העמים ובכתבם, שאם אמרנו ביד שמאל יותר קל, מי זה יבוא ע"י כך לכתוב בשמאל, שקשה לכתוב וקשה לקרוא, משא"כ בכתבם ובלשונם של הגויים. וכמה נתלבטתי בקשר עם מערכת של עתון ידוע לועזי היוצא ע"י יהודים שמצאנו שהיו נכנסים למערכת לפני צאת השבת לכתוב ענינים דחופים, ואילו ידעו מהנ"ל, היו מתפרצים יותר כנגדי ולמיחש מיבעי, וגם מטעם זה לא השתמשתי בעצה הנ"ל כלל. והגאונים המשנה ברורה, והערוך השלחן, צווחו ככרוביא על הענין הנ"ל מטעמא דידי שלא יתפרצו הפורצים, והערוך השלחן אומר כך בפירושו. וע"כ ישתקע הדבר ולא נאמר. ואמנם הרבה יש לי להאריך ולפלפל בענין זה אבל אין הזמן מספיק, בברכת התורה והארץ יצחק אייזיק הלוי הרצוג ראש הרבנים לישראל".
37. **שו"ת מנחת שלמה, ב' קכ"ד (בעניין הזרעה מלאכותית):** "ואף שאם יתפשט ההיתר יש לחשוש טובא שקלי הדעת יעשוהו בלי השגחה מעולה על הרופא, ולפי דברינו הרי יש לחוש שהבנים יהיו אח"כ ממזרים, אך בלא"ה אין בכוחנו להעמיד הדת על תילה ולחסום דרך מפני עושי עולה, ולכן אין טעם להחמיר ולאסור את המותר על כשרים וטובים בגלל פוחזים וקלי דעת".
38. **שו"ת מנחת יצחק, ט' ק"א:** "ע"ד שאלתו בזה"ל: באתי לשאול מכ"ת אם מותר לדרוש ברבים בבית המדרש (שיש שם אנשים כאלו שאינם בני תורה רק בעלי בתים פשוטים אבל רובם הם יראים ושלמיים) הלכות איסור והיתר, הן בדרך פלפול והן בהלכה מתוך הגמרא או מהשלחן ערוך, ותוכן השאלה היא, אם נחוש שהשומעים או אחדים מהשומעים לא יבינו את עומק ההלכה ומתוך כך יתירו לעצמם דבר האסור בשקול דעתם, למשל: האם מותר ללמוד ברבים פרק כל הברש ובפרט (קט"ז) שבמקום של ר' יוסי הגלילי היו אוכלין בשר עוף בחלב, ושלפי ההלכה, בשר עוף בחלב היא מדרבנן. והנה במס' פסחים (דף מ"ט) איתא: תנא ר' חייא כל העוסק בתורה לפני עם הארץ כאלו בועל ארוסתו בפניו וכו', הרי נשמע מזה שאסור לעשות כן בפני עם הארץ, אבל אפשר שזה היא רק ללמוד עם עם הארץ ידוע, וגם כן אולי נחשב עם הארץ רק אם הוא אינו חרד לדבר ד', אבל מי שהוא ירא שמים, והוא רק עם הארץ בלימוד התורה ובדעת תורה, יכול להיות שבזה אין לחוש לכלום ...
- והיוצא לנו מכ"ז דעכ"פ בסתם בני אדם אף שהמה מעוטי הבנה יש עוד מצוה בלמודם, אבל בודאי יש להזהר להסביר אותם שלא יבואו לידי טעות, וכמאמר המשנה הזהרו בדבריכם עפ"י פירוש הפשוט, והוי זהיר בתלמיד כנ"ל, והעיקר בזה דענינים כאלו תלויים בדעת המלמד לאנוש בינה, לרחק או לקרב, וכונתו תהי' רצוי לשם שמיים, ומאפס פנאי אקצרי".